

activities of Ukrainian national governments during the period of the Ukrainian Revolution of 1917 – 1921: Materials of the All-Ukrainian Scientific Conference. Kamyanets-Podilsky: Oiyum. [in Ukr.]

15. Pyrih, R. (2008) *Land reform of Pavel Skoropadsky: German influence*. Ukrainiyski selianyn (Ukrainian peasant), 11. [in Ukr.]

16. Kornovenko, S. (2008) *P. Skoropadsky's agrarian legislation in the context Domestic and European experience in solving land issues (1918 – 1921 biennium)*. UIZh (Ukrainian historical magazine), 4. [in Ukr.]

17. Kornovenko, S. & Morozov, A. (2013) *The agrarian legislation of the Hetmanate P. Skoropadsky and White Movement of the South of Russia*. Natsionalna ta istorychna pamiat (National and historical memory). Kyiv: SE «NCC» Priorities», 7. [in Ukr.]

18. Panchenko, P. & Baranovska, N. & Padalka, S. (2004) *History of Ukraine XX-XXI century*. Kyiv: Znannia. [in Ukr.]

19. Boiko, O. (2007) *History of Ukraine*. Kyiv: Akademydav. [in Ukr.]

V. Ivashchenko, O. Taranenko

NEW DOMESTIC HISTORIOGRAPHY AGRARIAN POLICY P. SKOROPADSKY (2000TH – 2010TH YEARS)

Investigation of the Hetmanate's phenomenon continues for a hundred years and during this time accumulated a huge number of multi-genres works: scientific, dissertational, educational - methodical, journalistic, memoir and others that allowed to create the corresponding historiographical image of this unique phenomenon. In our opinion, the constructive tendencies in development of national historiography have intensified, its problematic-historiographical components, purely scientific priorities became clearer at the beginning of the XXI century. Significantly expanded the thematic range of research activities, Ukrainian historians more than in compared with previous historiographical periods, were integrated into world historiographic space.

Purpose – to follow the evolution of the views of the native historians who were studying agricultural policy of P. Skoropadsky.

During the 2000-s – 2010-s, the object of study was agrarian policy of P. Skoropadsky, the subject – its coverage in the national historiography of 2000-s – 2010-s.

So, during the 2000-s – Ukrainian history has undergone qualitative changes in its development in the 2010-s and is marked by contradiction characteristic of it. In addition to the modern Ukrainian historical science actively develops problematic historiography, first of all in agrarian history of Ukraine.

Historiography of agrarian policy by P. Skoropadsky reflects the complexity and contradictory nature of the transformation of the modern Ukrainian historical science. In the scientific and historiographical space it is represented by monographs, dissertations, scientific articles, collections of materials for the results of conferences, scientific popular and educational literature.

On the basis of researched historiographic sources, in the newest Ukrainian historiography can be conditionally defined several approaches in the treatment of agrarian policy of P. Skoropadsky. In our opinion its content is as follows: 1) agricultural policy of P. Skoropadsky – restoration of landlord-church tenure, an encroachment on the revolutionary conquests of the peasants of Russia and Ukraine; 2) scientific presentation of the material with different level of argumentation, reliability, scientificness; 3) critical use of both traditional and innovative methodological tools, impartiality of authors and scientific discussion.

Key words: historiography, Hetmanate, Ukrainian State 1918, agrarian policy of P. Skoropadsky.

УДК: 930(477)

DOI: 10.31651/2413-8142-2018-19-90-95

В. О. Кіреєва

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Черкаського національного університету імені
Богдана Хмельницького*

А. Г. Морозов

*доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
археології та спеціальних галузей історичної науки
Черкаського національного університету імені
Богдана Хмельницького*

АГРАРНА ПОЛІТИКА ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО ТА ДИРЕКТОРІЇ УНР НА СТОРІНКАХ «УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНИНА»*

У статті здійснена спроба аналізу вітчизняної історіографії, присвяченій історії Української Держави та Директорії УНР на сторінках наукового часопису «Український селянин». Студія базована на дослідженнях і розвідках опублікованих у збірнику наукових статей у 2001–2017 рр.

Ключові слова: «Український селянин», гетьманат П. Скоропадського, Директорія, селянство, сучасна історіографія.

Постановка проблеми. Станом на 2018 р. «Український селянин» – єдине в Україні фахове спеціалізоване видання з селянознавчої тематики. Започаткований у 2001 р. за організаційної підтримки Науково-дослідного інституту селянства та Наукового товариства істориків-аграрників, збірник наукових праць став майданчиком для наукових дискусій наукової громадськості щодо аграрної проблематики. Чільне місце у 19 випусках наукового часопису займала проблематика доби Української революції 1917–1921 рр.

З огляду на зазначене **метою** заявленої публікації є аналіз доробку сучасних вітчизняних дослідників доби гетьманату П. Скоропадського та Директорії УНР на сторінках наукового часопису «Український селянин».

Аналіз останніх публікацій. та виклад основного матеріалу. Впродовж 2000-х – 2010-х рр. історіографічні проблеми історії Української Держави стали об'єктом наукового вивчення на дисертаційному рівні.

Серед великої кількості праць вітчизняних істориків, передовсім виокремимо напрацювання Корновенка С. В., який у низці публікацій ґрунтовно аналізує перебіг Української революції 1917–1921 рр., розкриває аграрні перетворення національних урядів революційної доби тощо. Так, зокрема, у розвідці науковця « Українська революція 1917 – 1921 рр: селянський фактор» [15] автор слушно та обґрунтовано трактує Українську революцію 1917 – 1921 рр. як багатомірне, цілісне історичне та соціокультурне явище. Однак зауважує, що серед усіх її компонентів найвиразнішим був селянський. Відповідно, активним суб'єктом Української революції 1917 – 1921 рр. було селянство. Це дає нам підстави говорити про селянський характер Української

* Статтю написано згідно з держбюджетною темою «Українська революція (1917 – 1921 рр.): селянський фактор» (номер державної реєстрації 0118U003864)

революції. Характер взаємин селянства з будь-якою владою багато в чому визначав конструктивну чи деструктивну спрямованість суспільно-політичної активності селянства, яка, поряд із перебігом подій на фронтах, у кінцевому результаті й визначила фінал Української революції. Фактично невдачі та поразки Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР, Збройних сил Півдня Росії, радянської влади значною мірою були зумовлені селянським фактором. Упродовж усієї Української революції аграрний сектор економіки залишався найважливішим, а фактично – єдиним джерелом постачання продовольчих товарів для всіх антагоністів – учасників революції та громадянської війни, а селянство становило чи не єдине масове джерело людських ресурсів для збройних формувань різних політичних режимів. Однак суспільно-політична активність селянства у роки Української революції 1917 – 1921 рр. кардинально дисонувала з тими враженнями та уявленнями про селянство, що домінували у тогочасному інтелектуальному просторі. Уважний аналіз історичних подій початку ХХ ст. переконливо засвідчує радикалізацію та політизацію селянської свідомості, що знайшло своє відображення у «Великій селянській революції», започаткованій у 1902 р. Характеризуючи ставлення селян періоду Української революції до тієї чи іншої влади, дослідник вказує на його не стійкість і однозначність. Цілком переконливим, є висновок науковця про те, що селянство у роки Української революції 1917 – 1921 рр. заявило про себе як про самодостатній, самобутній, активний суб'єкт суспільно-політичного та соціально-економічного життя. Таким чином, обґрунтовано вважаємо точку зору, згідно з якою Українська революція мала виразний селянський характер. Домінуючою рушійною силою Української революції було селянство. Саме на тлі Української селянської революції у 1917 – 1921 рр. розгорталися інші революції – соціальні, політичні, національно-демократичні тощо. Українська селянська революція – захисна реакція селянства України на об'єктивний, властивий усім розвиненим країнам процес первинного накопичення капіталів за рахунок зубожіння селянства, а у кінцевому результаті – його ліквідації під впливом промислової цивілізації [15, 132–136].

У іншій студії науковця «Селянська революція 1917–1921 рр.: ліквідація поміщицького землеволодіння в Україні» [16] схарактеризовано ліквідацію поміщицького землеволодіння в Україні під час революції 1917–1921 рр. Обґрунтовано, що Українська революція 1917–1921 рр. мала селянський характер. Одним із її складників, що найбільше спричинив, з одного боку, селянське невдоволення напередодні та під час Української революції 1917–1921 рр., а з іншого – спротив властей, було поміщицьке землеволодіння [16, 56]. З'ясовано, що учасники – антагоністи революції мали схожі погляди й підходи стосовно шляхів розв'язання тогочасних актуальних соціально-економічних і суспільно-політичних проблем. Таку тезу підтверджує ставлення більшовиків, Н. Махна, П. Врангеля до поміщицького землеволодіння [16, 56]. Однією з таких була ліквідація поміщицького землеволодіння. Зазначено, що більшовики, Н. Махно, П. Врангель обирали пріоритетним завданням у реалізації своїх аграрних

програм ліквідацію поміщицького землеволодіння. Науковець констатує, що Українська революція 1917 – 1921 рр. мала селянський характер. Одним із доказів цього слугує те, що всі без винятку учасники революції ставили за мету розв'язати аграрне питання. Більшовики не були єдині, хто проголосив ліквідацію поміщицького землеволодіння як пріоритетний напрям проведення аграрної реформи. Одним із перших, хто не лише задекларував, а й на практиці ліквідував поміщицьке землеволодіння в Україні під час революції 1917–1921 рр., був Н. Махно. У 1920 р. поміщицьке землеволодіння в Україні ліквідували під час проведення врангелівської аграрної реформи. Якщо радянська ліквідація поміщицького землеволодіння трансформувалася в одержавлення земель, то махновська й врангелівська – у передання землі селянам із легітимізацією цього процесу [16, 60].

Аграрне законодавство українських урядів стало предметом численних наукових студійовань Н. Ковальової. Характеризуючи аграрну політику гетьмана П. Скоропадського дослідниця вказує на намагання повернення до реформістського шляху вирішення селянського питання. Розглядаючи питання розробки аграрної реформи, вказано на те, що її прихильниками виступали сам гетьман, міністр земельних справ В. Колокольцов, який був прихильником «середньої ланки» в аграрній проблемі – політики, яка мала водночас задовольнити як інтереси селянства, так і не знищити цукрової промисловості та зразкових поміщицьких маєтків [12, 213]. Аналізуючи теоретичні та практичні заходи гетьманського уряду в земельному питанні, науковця слушно зауважує, що ці заходи не враховували інтереси селянської маси, що вимагала парцелювання поміщицького землеволодіння і лишень селянські повстання літа 1918 р. змусили уряд втрутитися в земельну справу і примусово відчужувати велике землеволодіння. Н. Ковальова вважає, що заходи розроблені урядовими комісіями були ґрунтовними, однак ігнорування суспільно-політичної ситуації не дозволило втілити її в життя в умовах селянської анархії та відмови землевласників йти на компроміс при її реалізації. Звертаючись до аграрної політики Директорії, вказується, що вона ґрунтувалася на практичному досвіді попередників і пройшла складну еволюцію від скасування приватної власності на землю до визнання доцільності запровадження дрібної селянської власності. Цілком слушним є твердження авторки, що у своїй діяльності українські уряди розглядали аграрне питання у політичному контексті – щодо конфіскації поміщицької землі і її розподілу серед селян, а важливі питання відновлення інфраструктури залишалися поза увагою державних чиновників [12, 214].

Звертаючись до питання впливу общини на селянське життя періоду революції та громадянської війни 1917–1921 рр. в Україні [14], Н. Ковальова, констатує, що він у вказаний період проявлявся у забезпеченні своїм громадянам мінімальних умов виживання, сприянні їх боротьбі за землю, захисті від втручань представників влади. Значною мірою община визначала протестну поведінку селян в умовах громадянської війни. Однак роль сільської общини та її вплив в окремих регіонах носили різний характер. Тому подальшого дослідження потребує характеристика діяльності общини в регіонах,

деталізація її впливу на селянські настрої та поведінку щодо кожного політичного режиму, які боролися за владу в українському селі 1917–1921 рр. [14, 107].

Чинник «українського хліба» в громадянській війні (1917–1920 рр.) ґрунтовно досліджує В. Солдатенко [20]. В полі дослідницької студії питання підписання Брестського миру між Українською Народною Республікою і Центральними державами 27 січня 1918 р., який, як вказує автор, увійшов в історіографію під назвою «хлібного миру», як правило, фахівці концентрують увагу на двох обставинах: 1. Представники Четвертого союзу змушені були підписати мирний договір, бо в їх країнах, практично в умовах воєнної блокади, голодне населення почало підніматися на хлібні бунти. 2. Центральна Рада ціною українського хліба (1 млн т.) та інших продуктів і сировини «купувала» собі можливість повернення своєї влади над Україною через розгром австро-німецькими військовими радянських сил, що опанували практично всю територію УНР. Автор цілком слушно зауважує, що український хліб став реальним чинником, який на певний час (до жовтня–листопада 1918 р.) відтягнув розв'язку революційної ситуації в Німеччині й Австро-Угорщині. Практика реалізації умов «хлібного миру» призвела до різкого загострення громадянського протистояння, перманентних повстань проти окупаційної й національноукраїнської влади, стала причиною масштабної й кривавої селянської війни. В. Солдатенко вважає, що чинник «українського хліба» виявився тією, звісно, не визначальною, однак, у будь-якому разі, достатньою впливовою реалією, яка передіршила хід і результати Громадянської війни 1917–1920 рр. і в Україні, і в Росії загалом.

На увагу також заслуговує доробок Р. Пирого «Земельна реформа гетьмана Павла Скоропадського: спроби проведення та причини невдачі» [19]. Позитивною рисою цього дослідження є ґрунтовний аналіз історіографії аграрної політики Української Держави. На основі широкої історіографічної бази автор проаналізував концептуальні засади земельної реформи, вказав на закладення правових підвалин реформування земельних відносин, окреслив процес реалізації земельної реформи в контексті аграрної й продовольчої політики, розкрив та визначив головні причини невдач земельної реформи П. Скоропадського.

Податкову політику Гетьманату в українському селі у квітні – листопаді 1918 р. активно досліджує В. Іващенко. Після приходу до влади перед Гетьманом постали такі нагальні завдання, як налагодження народного господарства та відродження фінансової сфери держави. Гетьману у спадок від попереднього уряду лишилася стара податкова система, яка реформувалася лише поверхнево. Як вказує, автор за перебування Гетьмана П. Скоропадського податкова система істотних змін не зазнала. В основі було залишено законодавство, що діяло за часів Російської Імперії. Серед основних платежів, які сплачувалися селянами, залишилися державний земельний податок та земські земельні збори, ставки яких істотно зросли. Внутрішньоекономічні негаразди заважали ефективному збору податків, однак уряду Гетьмана вдалося врегулювати складну ситуацію в податковій сфері та налагодити надходження коштів до державної скарбниці [10, 171–172].

Б.В. Малиновський характеризує аграрну політику Центральних держав в Україні в період літа–осені 1918 р. через призму компанії збереження та збору урожаю. Автор вказує, що уряди Німеччини та Австро-Угорщини підтримали курс на реставрацію поміщицького господарства як виробника товарного зерна, але водночас чинили тиск на керівництво Української держави, намагаючись прискорити здійснення обіцяного селянам перерозподілу землі. Детально аналізується реалізація положень закону від 8 травня 1918 р. «Про заходи боротьби з розрухою сільського господарства», що передбачав примусове залучення селян до виконання сільськогосподарських робіт у маєтках. Ухилення селян від виконання цього розпорядження загрожувало їм застосуванням примусових заходів. Автор доходить висновку, що розташовані в Україні війська Австро-Угорщини та Німеччини стали знаряддям «боротьби за врожай», яку вело керівництво цих держав, аби збільшити експорт продовольства з України. За допомогою військових підрозділів австро-угорське та німецьке командування й українська влада намагалися примусити селян працювати на полях маєтків, припинити витратити збіжжя на виготовлення горілки, захистити посіви від знищення, забезпечити охорону поміщицьких господарств; солдат використовували також як робочу силу [18, 208–210].

Метою дослідження П. Губи стало вивчення на матеріалах преси політичних партій стану аграрно-селянської політики, протиборство різних ідейно-політичних напрямів щодо земельної проблеми та причини незавершеності економічної політики на селі в період Української революції 1917–1920 рр. Як вказав автор, матеріали преси свідчать, що речники ідеї Української державності розуміли, що самостійність України може бути досягнута за умови ефективної економічної політики, сприйнятої народом. Однак роль зарубіжного досвіду щодо вирішення аграрного питання українські уряди періоду революції недооцінили. Так, аграрна політика Центральної Ради й Директорії не орієнтувалася на досягнення інших країн. Інтерес Директорії до вирішення земельного питання у світі був запізнитим. Уряд Української держави, розробляючи аграрну політику, виявив прагматичніший підхід до досвіду європейських країн, але не скористався ним. Проте результати аграрних перетворень свідчать, що фактичний провал (із різних причин, однією з яких є нехтування світового досвіду) економічної політики на селі – і Центральної Ради, і гетьманського Уряду, і Директорії – був однією з основних причин невдач у боротьбі за незалежність доби національно-визвольного руху в Україні 1917–1920 рр. [7].

О. Артеменко розглядаючи українське селянство і національний православно-церковний рух у період революції 1917 – 1920 рр., вказує, що політичні сили – Українська Центральна Рада, Гетьманат Скоропадського, Директорія – по-різному ставилися до вирішення церковного питання, однак головними завданнями церковного руху протягом усього періоду національно-визвольних змагань українського народу залишалися досягнення автокефалії, соборно-правності та українізація Православної церкви в Україні. Характеризуючи заходи національних урядів в церковному питанні, дослідник доходить висновку, що важливим складником духовного життя

українського селянства у 1917–1920 рр. була його участь у національному православно-церковному русі. Здійснений аналіз засвідчив суперечливість духовних процесів на селі. Тоді як певна частина сільського населення активно підтримувала ідею реформи церковного життя в країні, залишалася ще значна частина селян, які перебували і надалі під впливом прихильників Московського Патріарха й дотримувалися своїх звичок і традицій. Масові антицерковні виступи селян у вирі революційних подій 1917 р. не були винятково антирелігійними, швидше, їх треба розглядати як чинник боротьби проти старого режиму та одержавленої Російської православної церкви [1, 136].

Заходи місцевих органів державної влади для подолання розрухи в сільському господарстві на Правобережжі в квітні – грудні 1918 р. стали предметом розвідки В. Галатиря [5]. Автор відзначає, що складний державотворчий процес та непопулярні закони серед сільського населення спричинили розруху в сільському господарстві. Своїм правом на урожай селяни вважали вкладену працю. За їх розумінням землевласник, який не працював, не повинен й отримувати прибутки. Відтак у волостях Правобережжя між селянами поширювалася думка не виходити на сільськогосподарські роботи, оскільки результати їх праці дістануться землевласникам. Науковець аналізує законодавство гетьманського уряду, зокрема «Закон про право на врожай 1918 р. на території Української Держави» та «Тимчасовий закон про заходи боротьби з розрухою сільського господарства». Відзначається, що вказані закони селяни сприйняли вкрай негативно, а проблематичний державотворчий процес, непопулярні аграрні закони уряду спричинили кризу в сільському господарстві у квітні-грудні 1918 р. Щоб її подолати старости видавали розпорядження про примусову працю селян на землевласницьких угіддях. Подекуди застосовували більш жорсткі заходи. Вплив на селян мали і суворі розпорядження представників іноземних військ. Тому в регіонах Правобережжя попри протистояння селяни вийшли на збір урожаю та все ж долучилися до сільськогосподарських робіт. Проте ці заходи лише посилили конфронтацію між місцевими органами влади та селянами. Відтак уже в листопаді 1918 р. в Правобережній Україні розпочалася своєрідна «селянська війна» [5, 138].

В іншій розвідці автора оцінено дії місцевих органів державної влади (губернським та повітовим старостам) із залучення селянства до подолання кризи в цукровій галузі промисловості Київської, Подільської та Волинської губерній у період Гетьманату П. Скоропадського. Влада на місцях надавала великого значення розвитку цукрової промисловості. Цукроварням і власникам цукрових плантацій планували надавати кредити. Уряд зобов'язав місцеві адміністрації розширити посівні площі цукрових буряків і забезпечити цукрові заводи сировиною. Селяни через невизначеність із землею, зазвичай, відмовлялись обробляти цукрові плантації, здогадуючись, що гроші за вирощені буряки отримують не вони, а землевласники. Детально проаналізувавши заходи гетьманської влади, автор дійшов висновку, що у багатьох місцевостях Правобережжя бурякові плантації опинились у критичному стані. Для належного забезпечення

роботи цукрової галузі місцеві органи влади вдавалися до незначного підвищення оплати праці. Основним аргументом було примусове залучення селян до збору та обробітку урожаю, збільшення тривалості робочого дня. Подекуди застосовували більш жорсткі заходи. Хоч така політика давала певні позитивні наслідки, проте загалом кризу в цукровій галузі не подолали, а в підсумку вона призвела до опору владі. Такі заходи лише посилили конфронтацію між місцевими органами влади й селянами та спричинили відкрите протистояння [6, 41–42].

В. Дудка аналізує аграрні відносини на Полтавщині в період становлення української гетьманської держави, вказуючи, що аграрна політика гетьманського уряду зустрічала в українському селі неоднозначну оцінку. Прагнення до стабілізації ситуації та припинення революційного поступу, що базувалося на жорсткому окупаційному режимі, викликали опір селянських низів. В той же час, сутність пропонуваної гетьманом реформи була значно демократичнішою за аграрні ідеї Центральної Ради і принципово могла б створити сильну соціальну базу нової держави [9, 86–89].

Висновки. Таким чином, упродовж 2001–2017 рр. «Український селянин» залишається цінним науковим виданням, на сторінках якого вагоме місце відведено розгляду питань Української революції 1917–1921 рр. і, зокрема, її окремим періодам – добі гетьманату П. Скоропадського та Директорії УНР. На підставі опрацьованих історіографічних джерел, можемо констатувати, що основний масив наукових розвідок присвячено аграрному законодавству національних урядів у період 1917–1921 рр., реакції селянства на реалізацію земельних перетворень. Особливо ґрунтовними є студіювання С. Корновенка, Н. Ковальнової. Більша частина опрацьованих матеріалів суттєво доповнює та конкретизує перебіг революційних подій в українському селі в 1917–1921 рр., дозволяє зрозуміти селянську психологію того часу.

Список використаної літератури та джерел

1. Артеменко О. О. Українське селянство і національний православно-церковний рух у період революції 1917–1920 рр. / О. О. Артеменко. // *Український селянин*. – 2014. – Вип. 14. – С. 132–137.
2. Берестовий А. І. Політичні ідеали селянства в роки Української революції (за часів Директорії) / А. І. Берестовий. // *Український селянин*. – 2001. – Вип. 3. – С. 219–221.
3. Волошко О. О. Підзаконна нормотворчість гетьманської адміністрації по врегулюванню аграрних відносин (травень-грудень 1918 р.) / О. О. Волошко // *Український селянин*. – 2002. – Вип. 5. – С. 64–67.
4. Гай-Нижник П. П. Український державний земельний банк в світлі офіційних документів гетьманату 1918 р. / П. П. Гай-Нижник. // *Український селянин*. – 2008. – Вип. 311. – С. 27–29.
5. Галатир В. В. Заходи місцевих органів державної влади із подолання розрухи в сільському господарстві на Правобережжі у квітні – грудні 1918 р. / В. В. Галатир. // *Український селянин*. – 2014. – Вип. 14. – С. 132–137.
6. Галатир В. В. Залучення місцевою владою селянства до подолання кризи в цукровій галузі на Правобережжі у квітні-грудні 1918 р. / В. В. Галатир. // *Український селянин*. – 2015. – Вип. 15. – С. 41–43.
7. Губа П. І. Висвітлення в пресі політичних партій соціально-економічної політики в Україні доби національно-визвольних змагань (1917–1920 рр.) / І. П.

Губа // Український селянин. – 2005. – Вип. 9. – С. 169–172.

8. Губа П. І. Соціально-економічні перетворення в українському селі у період національно-демократичної революції 1917–1920 рр.: на сторінках преси / П. Губа. // Український селянин. – 2004. – Вип. 8. – С. 54–57.

9. Дудка В. І. Аграрні відносини на Полтавщині в період становлення Української гетьманської держави / В. І. Дудка // Український селянин. – 2002. – Вип. 6. – С. 86–89.

10. Іващенко В. А. Податкова політика гетьманського уряду в українському селі (квітень – листопад 1918 р.) / В. А. Іващенко. // Український селянин. – 2010. – Вип. 12. – С. 171–173.

11. Ковальова Н. А. До питання про мотивацію участі українського селянства в революційних подіях 1917–1921 рр.: соціально-економічний і психологічний аспект / Н. А. Ковальова. // Український селянин. – 2002. – Вип. 5. – С. 171–173.

12. Ковальова Н. А. Соціально-економічний аспект аграрної політики українських урядів періоду революції 1917–1921 рр. / Н. А. Ковальова. // Український селянин. – 2001. – Вип. 3. – С. 211–214.

13. Ковальова Н. А. Гострі кути аграрного законодавства Української держави, або чий інтереси відобразила земельна реформа П. Скоропадського / Н. А. Ковальова. // Український селянин. – 2008. – Вип. 11. – С. 29–32.

14. Ковальова Н. А. Вплив общини на селянське життя періоду революції та громадянської війни 1917–1921 рр. в Україні / Н. А. Ковальова. // Український селянин. – 2003. – Вип. 7. – С. 106–108.

15. Корноненко С. В. Українська революція 1917–1921 рр.: селянський фактор / С. В. Корноненко. // Український селянин. – 2014. – Вип. 14. – С. 132–137.

16. Корноненко С. В. Селянська революція 1917–1921 рр.: ліквідація поміщицького землеволодіння в Україні / С. В. Корноненко. // Український селянин. – 2015. – Вип. 15. – С. 55–61.

17. Корноненко С. В. Аграрна політика гетьманату: теоретичний аспект / С. В. Корноненко. // Український селянин. – 2004. – Вип. 8. – С. 211–214.

18. Малиновський Б. В. Аграрна політика Центральних держав в Україні, літо-осінь 1918 р.: збереження та збір урожаю / Б. В. Малиновський. // Український селянин. – 2004. – Вип. 8. – С. 208–211.

19. Пиріг Р. Земельна реформа Павла Скоропадського: німецький вплив / Р. Пиріг // Український селянин. – 2008. – Вип. 11. – С. 9–15.

20. Солдатенко В. Ф. Чинник «українського хліба» в Громадянській війні (1917–1920 рр.) / В. Ф. Солдатенко. // Український селянин. – 2014. – Вип. 14. – С. 156–162.

21. Тараненко О. М. Історіографічні джерела з вивчення аграрної політики республіканських урядів періоду революції та громадянської війни (1917–1920 рр.) / О. М. Тараненко. // Український селянин. – 2014. – Вип. 14. – С. 40–44.

References:

1. Artemenko O. O. *Ukrainian Peasantry and the National Orthodox-Church Movement during the Revolution of 1917–1920* // Ukrainian peasant. – 2014. – Issue 11. – pp. 132–137. (in Ukr.)

2. Berestoviy A.I. *Political ideals of the peasantry during the Ukrainian Revolution (at the time of the Directory)* // Ukrainian peasant. – 2001. – Issue 11. – pp. 219–221. (in Ukr.)

3. Voloshko O. O. *Legislative rule-making of the Hetman's administration for the regulation of agrarian relations (may–december 1918)* // Ukrainian peasant. – 2002. – Issue 11. – pp. 64–67. (in Ukr.)

4. Guy-Nyzhnik P.P. *Ukrainian State Land Bank in the light of official Hetmanate documents of 1918* // Ukrainian peasant. – 2008. – Issue 11. – pp. 27–29. (in Ukr.)

5. Galatyr V.V. *Measures of Local Authorities to Overcome Disruption in Agriculture on the Right Bank in april–december 1918* // Ukrainian peasant. – 2014. – Issue 11. – pp. 132–137. (in Ukr.)

6. Galatyr V.V. *Involvement of the peasantry by the local authorities to overcome the crisis in the sugar industry on the Right Bank in april–december 1918* // Ukrainian peasant. – 2015. – Issue 11. – pp. 41–43. (in Ukr.)

7. Guba P. I. *Coverage in the press of political parties of socio-economic policy in Ukraine during the period of national liberation struggle (1917–1920 years)* // Ukrainian peasant. – 2005. – Issue 11. – pp. 169–172. (in Ukr.)

8. Guba P. I. *Socio-economic transformations in the Ukrainian village during the period of the national-democratic revolution of 1917–1920: on the pages of the press* // Ukrainian peasant. – 2004. – Issue 11. – pp. 54–57. (in Ukr.)

9. Dudka V. I. *Agrarian relations in the Poltava region during the formation of the Ukrainian Hetman state* // Ukrainian peasant. – 2002. – Issue 11. – pp. 86–89. (in Ukr.)

10. Ivaschenko V.A. *The Tax Policy of the Hetman's Government in the Ukrainian Village (april–november 1918)* // Ukrainian peasant. – 2010. – Issue 11. – pp. 171–173. (in Ukr.)

11. Kovaleva N.A. *On the motivation of the participation of the Ukrainian peasantry in the revolutionary events of 1917–1921. Socio-economic and psychological aspect* // Ukrainian peasant. – 2002. – Issue 11. – pp. 171–173. (in Ukr.)

12. Kovaleva N.A. *Socio-economic aspect of the agrarian policy of Ukrainian governments during the period of the revolution of 1917–1921*. // Ukrainian peasant - 2001. Issue 11. – pp. 211–214. (in Ukr.)

13. Kovaleva N.A. *The sharp edges of the agrarian legislation of the Ukrainian state, or whose interests reflected the land reform P. Skoropadsky* // Ukrainian peasant - 2008. Issue 11. – pp. 29–32. (in Ukr.)

14. Kovaleva N. A. *The Impact of the Community on the Peasant Life of the Period of the Revolution and the Civil War of 1917–1921 in Ukraine* // Ukrainian peasant. – 2003. – Issue 11. – pp. 106–108. (in Ukr.)

15. Kornovenko S.V. *Ukrainian Revolution 1917–1921: peasant factor* // Ukrainian peasant - 2014. Issue 11. – pp. 132–137. (in Ukr.)

16. Kornovenko S.V. *Peasant revolution of 1917–1921: liquidation of landlord land tenure in Ukraine* // Ukrainian peasant. – 2015. – Issue 11. – pp. 55–61. (in Ukr.)

17. Kornovenko S.V. *Agrarian Policy of the Hetmanate: The Theoretical Aspect* // Ukrainian peasant. – 2004. – Issue 11. – pp. 211–214. (in Ukr.)

18. Malinovsky B.V. *Agrarian Policy of Central Powers in Ukraine, Summer–Autumn 1918: Conservation and Harvesting* // Ukrainian peasant. – 2004. – Issue 11. – pp. 208–211. (in Ukr.)

19. Pirog R. *Land reform of Pavel Skoropadsky: German influence* // Ukrainian peasant. – 2008. – Issue 11. – pp. 9–15. (in Ukr.)

20. Soldatenko V.F. *The Factor of «Ukrainian Bread» in the Civil War (1917–1920)* // Ukrainian peasant. – 2014. – Issue 11. – pp. 156–162. (in Ukr.)

21. Taranencko O. M. *Historiographical sources on the study of agrarian policy of republican governments during the period of revolution and civil war (1917–1920)* // Ukrainian peasant. – 2014. – Issue 11. – pp. 40–44. (in Ukr.)

V. Kirieieva, Morozov

RURAL MATTER OF P. SKOROPADSKY'S HETMANATE PERIOD AND THE DIRECTORY OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC ON THE PAGES OF «UKRAINIAN PEASANT»

The article attempts to analyze the Ukrainian historiography devoted to the history of the Ukrainian State and the Directory of the Ukrainian People's Republic on the pages of the scientific journal Ukrainian Peasant. The studio is based on research and intelligence published in the collection of scientific articles in 2001–2017.

As of 2018, «Ukrainian Peasant» is the only specialized

specialized publication on peasant-related topics in Ukraine. Launched in 2001 with the organizational support of the Research Institute of the Peasantry and the Scientific Society of Historians-Agrarians, the collection of scientific works became a platform for scientific discussions of the scientific community on agrarian issues. The 19th issue of the scientific journal featured prominence in the period of the Ukrainian Revolution of 1917-1912.

Taking into consideration the stated purpose of the published publication is an analysis of the modern Ukrainian researchers of the time of Hetman P. Skoropadsky and the Directory of the Ukrainian People's Republic on the pages of the scientific journal *Ukrainian Peasant*.

Thus, during the years 2001–2017, «Ukrainian peasant» remains a valuable scientific publication, on the pages of which a significant place is given to the consideration of the issues of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 and, in particular, its separate periods – the days of Hetman P. Skoropadsky and Directorate of the UNR. Based on the elaborated historiographic sources, we can state that the bulk of scientific research is devoted to the agrarian legislation of national governments during the period 1917–1921, the reaction of the peasantry to the implementation of land reforms. Students of Kornovenko S.V., Kovaleva N.A. are especially profound. Most of the materials processed substantially supplements and specifies the course of revolutionary events in the Ukrainian village in 1917–1921. It allows us to understand the peasant psychology of that time.

Key words: «Ukrainian peasant», hetmanate P. Skoropadsky, Directory, peasantry, modern historiography.

УДК 930(477) «1953/1964»

DOI: 10.31651/2413-8142-2018-19-95-100

О. О. Карасевич

завідувач навчально-методичної лабораторії з національно-патріотичним виховним спрямуванням «Відродження нації» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В 1953 – 1964 РР. У ПУБЛІКАЦІЯХ ЧАСІВ «ЗАСТОЮ»

Проаналізовано особливості радянського історіописання функціонування сільського господарства України та життя її селянства другої половини 1960-х – першої половини 1980-х років. Тогочасні дослідження, що висвітлено в історіографії означеного періоду, попри урахування аспекту заангажованості та ідеологічної упередженості, все ж були й залишаються чинником історіографічного процесу своєї доби. У поєднанні з новітніми дослідженнями це відкриває перспективи об'єктивно із суто наукових позицій проаналізувати проблеми матеріального забезпечення життєдіяльності українського сільського господарства доби «відлиги».

Ключові слова: селянство, історіографія, науково-технічна революція, матеріальне забезпечення, сільське господарство, «відлига», «застій».

Постановка проблеми. Аналіз історіографії означеного періоду проливає світло на цілий ряд проблем, пов'язаних із адекватним трактуванням імпульсів та розвитку аграрного сектору економіки України означеного періоду. Окрім того, окреслення особливостей розвитку наукової думки з історії українського села періоду «застою» є актуальним для дослідження рівня і можливостей прогресу наукового пізнання в умовах панування марксистської методології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній історіографії відчувається суттєвий інтерес до історіографії з історії українського села радянського часу. Проте основна маса публікацій присвячена історичній думці пізнішого періоду історіописання, у них здебільшого висвітлено відхід від тоталітарної методологічної моделі пізнання. Про це свідчить, зокрема, фрагментарність висвітлення проблеми в історіографії часів «застою». Певною мірою цю лакуну ліквідували дослідження І. Романюка [1], М. Вайнера [2], О. Нікілева [3], О. Заболотної [4], Л. Ковпак [5] та ряду інших дослідників. На окрему увагу заслуговують також змістовні монографії В. Литвина [6], В. Михайлюка [7] та В. Барана [8].

Автор ставить за мету на основі всебічного огляду історіографічної думки періоду «застою» дослідити ступінь висвітлення комплексу факторів, що зумовили та супроводжували суттєві зрушення розвитку матеріально-технічного забезпечення сільського господарства України.

Виклад основного матеріалу. Характерною особливістю історіографії «брежнєвського періоду» було наслідування ідеологічним орієнтирам попередників. Це виявилось, наприклад, у тлумаченні науково-технічної революції. Праці західних дослідників залишалися об'єктом критики радянських істориків, для яких науково-технічна революція мала сенс в ефективному розвитку лише в умовах соціалізму.

Навіть за таких умов інтерес до здобутків закордонної історіографії з боку радянських істориків залишався помітним. Про це свідчить збільшення чисельності праць, в яких особливе місце присвячувалось огляду «буржуазних економічних теорій». Наприклад, у 1966 р. побачив світ спеціальний довідник «Апологетические теории и их критика в марксистско-ленинской литературе. Указатель книжной и журнальной литературы за 1956 – 1964 гг.» [9]. У ньому було проаналізовано праці закордонних і радянських дослідників із перспектив соціально-економічного розвитку СРСР і Заходу, порівняння «капіталістичного духу» з ідеями колективізму. Бібліографічний опис роботи показує, що більшість використаних позицій літератури була закордонною, тоді як менша частина належала радянським політикам, вченим і публіцистам.

Загальне враження від довідника дає підстави припустити, що в період «хрущовської відлиги» радянська наука, крім ідеологічної публіцистики, розпочинає залучати до свого обігу й дослідження політико-економічного характеру. Протистояння двох протилежних систем (соціалістичної й капіталістичної) щодо істинного трактування науково-технічної революції поширювалось і стало з часом охоплювати практично всі наукові сфери. Поступово в середовищі радянських вчених формується реакція на праці західних опонентів, які мали теоретичне осмислення, конкретні розрахунки, практичне підґрунтя за умов стрімкого розвитку НТР. Такі обставини все ж сприятливо позначились на підвищенні рівня наукової школи в Радянському Союзі. Дотримання вченими позицій марксистської методології й схвальні підписування за кожної нагоди під союзними директивами, однак, не заважало накопиченню знань із проблематики.